

Krešimir Zovak
14.08.2018

Poljska situacija se razlikuje od hrvatske po potpunijem trijumfu ideologije antikomunizma koja je uspješnije negoli kod nas delegitimirala sve ono što je predstavljala historijska ljevica. 'Ljevičarstvo' u Poljskoj danas funkcionira kao psovka, a od 'optužbi' da su ljevičari često se moraju braniti i umjereno konzervativni političari.

Ženo, vrati se kući i tamo brani prava i slobode osoba podvrgnutih torturi, tim je riječima Krystyna Pawłowicz, parlamentarna zastupnica poljske vladajuće stranke Pravo i pravednost (Prawo i sprawiedliwość - PiS), 30. srpnja putem Twittera počastila predsjednicu poljskog Amnesty internationala Draginju Nadaždin. Grijech potonje je što joj ime otkriva njezino nepoljsko, točnije, srpsko podrijetlo. Nadaždin je 1992. s obitelji pobjegla iz rodnog Mostara da bi se na kraju skrasila u Poljskoj gdje je već desetak godina na čelu tamošnjeg AI-a. Ta je organizacija zatražila istragu o događanjima u noći s 26. na 27. srpnja pred predsjedničkom palačom, gdje je policija protiv prosvjednika koji se odupiru aktualnoj reformi Vrhovnog suda upotrijebila suzavac. Iako Pawłowicz jest poznata po davanju nepromišljenih izjava i ponekad ju se tretira kao klauna vladajuće stranke, daleko od toga da su šovinističke implikacije njezine izjave nešto naročito neobično. Istaknuti čelnici stranke u više su navrata skandalizirali javnost svojim izjavama, pa je tako u vrijeme predizborne kampanje 2015. predsjednik stranke Jarosław Kaczyński grmio protiv primanja sirijskih izbjeglica s argumentom da šire bolesti. Kako ćemo vidjeti, upravo je PiS najodgovorniji što su manjine i migranti postali glavna politička tema u jednoj od etnički najhomogenijih zemalja u Europi.

No pored PiS-a, Poljska ima vrlo bogatu i razgranatu ekstremno desnu scenu, a citirana izjava zastupnice Pawłowicz mogla bi se čitati kao simptom ideološkog preklapanja između vladajuće partije i njezinih izazivača s ekstremne desnice. Zasiurno, metode djelovanja PiS-a različite su od primarno uličnih organizacija kao što su, da izdvojimo samo neke, Nacionalno-radikalni kamp (Obóz narodowo radykalny - ONR), Svepoljska mladež (Młodzież wszechpolska - MW) ili Nacionalni preporod Poljske (Narodowe odrodzenie Polski - NOP). PiS je oduvijek bio politička stranka koja djeluje u okvirima zakona, bez ambicija stvaranja uličnih bandi koje bi koristio za obračun s političkim protivnicima. Također, u ideološkom smislu, može se tvrditi da je PiS primarno inspiriran tradicionalnim, poljskim konzervativizmom, usko vezanim uz Katoličku crkvu, za razliku od navedenih ekstremno desnih organizacija koje crpe ideje iz različitih struja europskog neonacizma ili neofašizma i propovijedaju obranu bijele Europe. Ipak, kako pojašnjava Przemysław Witkowski iz Krytyke politycznej, liberalne mreže institucija koja između ostalog obuhvaća istoimenu portal i znanstveni časopis, vanparlamentarna ekstremna desnica 'uspjela je situirati unutar mejnstrim javnih rasprava brojne teme za koje se kasnije, u nešto razvodnjenoj formi, zainteresirao i sam PiS'.

Najbolji primjer toga je pitanje primanja muslimanskih izbjeglica, kojemu se vladajući već tri godine žestoko odupiru s nizom rasističkih argumenata. Michał Bilewicz, predavač na Odjelu za psihologiju Varšavskog sveučilišta, ističe kako je 'PiS sve teže odijeliti od ekstremne desnice. Oboje, njihov krajnje antimigrantski (politika 'nula izbjeglica') i nacionalistički diskurs, kao i averzija prema ustavnim temeljima demokracije, počinju stapati PiS s krajnjom desnicom'. Sve u svemu, PiS je odigrao ključnu ulogu u afirmaciji niza tropa, poput 'muslimanskog osvajača', kojima ekstremna desnica pokušava izazvati strah diljem Europe.

Pojedini ključni igrači ulične ekstremne desnice već ranije bili institucionalno vezani uz PiS. Svepoljska mladež svojevremeno je bila podmladak Lige poljskih obitelji (Liga polskich rodzin - LPR), koja je od 2005. do 2007. bila dio vladajuće koalicije s PiS-om. Neki drugi akteri poput spomenutih ONR-a ili NOP-a ne mogu se dovesti u tako izravan odnos s PiS-om, no postoji u najmanju ruku velikodušna tolerancija djelovanja takvih organizacija i njihove fašističke simbolike. Primjerice priručnik 'Kaznena djela iz mržnje' koji je policija koristila pri obučavanju svojih službenika povučen je iz upotrebe 2016. godine na preporuku PiS-ova ministra Jarosława Zielińskog. Doministar je to učinio nakon apela Adama Andruszkiewicza, bivšeg predsjednika Svepoljske mladeži i zastupnika ekstremno desne stranke Slobodni i solidarni (Wolni i Solidarni). Pri tome je s popisa simbola koje policija tretira kao zabranjene, odnosno simbola kojima se 'promovira totalitarni državni ustroj', uklonjena zastava ONR-a, inače preuzeta od istoimene, međuratne fašističke organizacije.

‘Idemo po vas’ – čuvena je izjava tadašnjeg poljskog ministra unutarnjih poslova Bartłomieja Sienkiewicza iz kolovoza 2013. godine, upućena desničarskim ekstremistima iz Białystoka, najvećeg grada u sjeverozapadnoj poljskoj pokrajini Podlasiu. Kulminaciju njihova rasističkog nasilja označila su dva slučaja potpaljivanja stanova u kojima su živjeli migranti: u prvom se radilo o čečenskim izbjeglicama, čestim žrtvama rasističkog nasilja u to vrijeme, a u drugom o mladom Indijcu koji je živio u stanu roditelja svoje poljske supruge. Ministar je svoje obećanje realizirao te je došlo do niza uhićenja pripadnika ekstremističkih bandi odgovornih za rasističke izgrede, a nekolicina je na koncu osuđena na zatvorske kazne. Ipak, bio je to ujedno i posljednji ozbiljan pokušaj obračuna države s nasilnicima s ekstremne desnice.

Napadi na stanove migranata i gomila nacističkih simbola diljem grada bili su glavni poticaji jednoj grupi mještana da se aktiviraju i u konačnici osnuju udrugu koja se danas naziva Centar za nadgledanje rasističkog i ksenofobnog ponašanja. Udruga je u međuvremenu preseljena u Varšavu jedan je od najglasnijih kritičara rasističkog nasilja i vladine pasivnosti.

‘Od PiS-ove predizborne kampanje 2015. raste val rasističkih ispada. Vlada je pokazala da ksenofobija i rasizam nisu problem i da to nije nešto čega se treba stidjeti. Ispočetka se radilo o toleranciji verbalnog rasizma, a potom su i premlaćivanja postala učestalija’, govori za Novosti predsjednik udruge Konrad Dulkowski u svome varšavskom uredu.

Pravni savjetnik udruge Nikad više (Nigdy więcej) Adam Kuczyński, koja se bavi detaljnim dokumentiranjem rasističkog nasilja još od 1990-ih godina, potvrđuje da je od 2015. primjetan njegov rast: ‘Do prije nekoliko godina, naša je udruga primala nekoliko prijava rasističkih prijestupa mjesečno, a sada ih primamo isto toliko dnevno’.

Na isti problem duže vrijeme upozorava i ured pučkog pravobranitelja. U intervjuu iz 2016. zamjenica pravobranitelja Sylwia Spurek istaknula je da je u prvoj polovici te godine nastupio trostruki porast ‘prijestupa motiviranih predrasudama i mržnjom prema Arapima i osobama muslimanske vjeroispovijesti’, potvrđujući tako vezu između uspona PiS-a na vlast i rasta rasističkog nasilja. Iako se u apsolutnim razmjerima nije radilo o dramatičnim brojkama (prema podacima javnog tužiteljstva 2016. su napadi na muslimane bili predmet u 250 slučajeva), trend je bio zabrinjavajući. Prošlog mjeseca pučki pravobranitelj Adam Bodnar potvrdio je kontinuitet rasta mržnjom motiviranih prekršaja, ali i upozorio da ‘čak 95 posto incidenata uopće nije prijavljeno, između ostalog zbog nepovjerenja prema policiji’.

Pored spomenute eksploatacije izbjegličke krize u predizborne svrhe 2015. godine, PiS je već ranije uvelike pomogao afirmaciji djelovanja ulične ekstremne desnice. Najmasovniji i najpoznatiji događaj u organizaciji takvih grupacija, redoviti marš povodom Dana nezavisnosti 11. studenog, koji je prošle godine izazvao zgražanje diljem Europe zbog rasističkih parola poput one ‘Molimo se za muslimanski holokaust’, prve je godine bio relativno marginalan i slabo posjećen događaj. Nakon što su tada, 2010. godine, antifašisti pokušali spriječiti održavanje marša, PiS je skupa s još nekim ‘uglednim’ desničarskim političarima i novinarima dao podršku maršu 2011. godine, znatno doprinijevši njegovoj masovnosti i legitimaciji. Kako nam govori Jakub Majmurek iz Krytyke politycznej, iako se PiS naknadno distancirao od marša, nikada nije otvoreno osudio rasističke parole koje se godinama na njemu pojavljuju.

Još važnije, kao vladajuća stranka koja kontrolira represivni aparat, PiS čini malo toga da bi rasističkom nasilju stao na kraj. Umjesto oštrog kažnjavanja, vladajući su se opredijelili za guranje problema pod tepih.

‘Država na sve načine pokušava umanjiti statistike koje govore o rasističkom nasilju. Napadi koji su očigledno rasistički motivirani dokumentiraju se kao obične tučnjave, a ne kao kaznena djela iz mržnje’, kaže Konrad Dulkowski.

Više je primjera koji potvrđuju da se ne radi tek o pukom nemaru ili poliranju imidža zemlje pred međunarodnom javnosti. Jedan od njih je vladino ukidanje Vijeća za suprotstavljanje rasnoj diskriminaciji, ksenofobiji i s njima povezanoj netoleranciji, tijela koje je koordiniralo djelovanje javne administracije s ciljem borbe protiv prekršaja motiviranih mržnjom. Službeni razlog ukidanja 2016. bila je racionalizacija troškova, odnosno ušteda 45 tisuća zlota godišnje. U tom kontekstu važno je istaknuti i ulogu javnog tužiteljstva koje je nakon reformi sudstva aktualne vlade postalo izraženije podređeno ministru pravosuđa. Dulkowski nam skreće pozornost na slučajeve u kojima je tužiteljstvo propustilo procesuirati istaknute aktiviste ekstremne desnice zbog govora mržnje. Primjerice, postupak protiv aktivistice ONR-a iz Vroclava Justyne Helcyk, koja je za vrijeme jednog prosvjeda 2015. govorila o

‘židovskim imperijalistima’ i ‘islamskom smeću’, vroclavsko je tužiteljstvo obustavilo zbog nedostatka dokaza. To se dogodilo nakon što je Ministarstvo pravosuđa dalo preporuku da se prije podizanja optužnice slučaj još jednom preispita.

Što se tiče odnosa ekstremističkih grupacija i represivnih organa, možemo spomenuti još jednu zanimljivost. Nasuprot rastu broja slučajeva uličnog nasilja iz mržnje, demonstracije organiziranih nacionalističkih organizacija zadnjih godina protječu mirnije nego ranije. Michał Bilewicz upozorava da se policija danas češće konfrontira s osobama koje pokušavaju blokirati demonstracije ekstremne desnice, koja zbog toga ‘gubi osjećaj da je isključena i to ju ponešto deradikalizira, no istovremeno mnogo njezinih postulata dopire do političkog mejnstrima’.

Ogromna gužva koja postoji na ekstremno desnom polu poljskog političkog spektra i koju smo ovdje pokušali skicirati, predstavlja zapravo najjasniji izraz potpune ideološke pobjede antikomunizma u ovoj zemlji. Ona je toliko suzila prostor političkog nadmetanja da se različiti akteri na desnici teško uspijevaju razlikovati jedni od drugih. Jedan od simptoma takvog stanja je i to što funkciju političke ljevice već duže vrijeme igra Građanska platforma Donalda Tuska, inače članica Europske pučke stranke. Ako postoji nešto po čemu se poljska situacija razlikuje od hrvatske, onda bi još više od šovinističkih ekscesa na koje ni Hrvatska nije imuna, trebalo ukazati na potpuniji trijumf ideologije antikomunizma koja je uspješnije negoli kod nas delegitimirala sve ono što je predstavljala historijska ljevica. Najbolji dokaz toga je to što ‘ljevičarstvo’ (lewactwo) u poljskom političkom rječniku danas funkcionira kao psovka, a od ‘optužbi’ da su ljevičari često se moraju braniti i umjereno konzervativni političari.

U utorak 24. srpnja, posjetio sam prosvjed pred zgradom Senata protiv spomenute reforme Vrhovnog suda koja je još jedan korak na putu uspostavljanja potpune kontrole nad pravosudnim sustavom od strane vladajuće stranke. Među prosvjednicima su dominirala dva simbola: poljske nacionalne zastave i zastave Europske unije. Na pozornici su se izmjenjivali govornici koji su nabrajali različite floskule o vladavini prava i potrebi ujedinjavanja čitave opozicije nasuprot vladi koja gazi temelje demokratskog poretka. Stariji među njima nisu propuštali spomenuti da se dobro sjećaju komunizma i da ne žele da ih PiS vrati u to mračno doba. Nasuprot tome, vladajući od početka svoga mandata sve velike reformske zahvate pravdaju nuždom da se napokon završi vladavina - pogađate - komunista.

<https://www.portalnovosti.com/trijumf-antikomunizma>